

ПОКАЖЧИКИ ЯК ФОРМА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

В статті висвітлено роль бібліографічних показників у забезпеченні інформаційних потреб користувачів, особливості створення бібліографічної продукції працівниками наукової бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Ключові слова: бібліографічні показники, інформаційні потреби користувачів.

Перехід цивілізації від індустріального суспільства до суспільства знань, або інформаційного, який відбувся в кінці ХХ ст., призвів до підвищення ролі інформації у розвитку суспільства, зміни акцентів у діяльності бібліотек, становлення їх як інформаційних установ, що формують інформаційні ресурси та створюють для користувачів комфортний доступ до них. Важливою складовою інформаційного ресурсу є система вторинних документів – так звана вторинна продукція, яка є результатом аналітико-синтетичної переробки одного або декількох первинних документів: бібліографічні показники, списки, огляди, енциклопедії тощо.

Предметом нашого розгляду слугують бібліографічні показники, які виконують важливу роль у забезпеченні інформаційних потреб різних груп користувачів. Згідно ГОСТу 7.0–99 «Библиотечно-информационная деятельность. Библиография» бібліографічний показник – це бібліографічний посібник значного об'єму зі складною структурою і науково-довідковим апаратом [5, с.43]. До довідкового апарату посібника входять допоміжні показники, передмова, заголовок, список скорочень тощо. Бібліографічні показники за своїм змістом, завданням і формою різноманітні. Вони подають інформацію про книги, статті із журналів, офіційні видання, праці наукових установ і організацій, дисертації, наукові доповіді і повідомлення конференцій і з'їздів, рецензій тощо. Бібліографічні джерела допомагають користувачам скласти уявлення про стан розробки проблем, які їх цікавлять. Підготовкою різних бібліографічних видань займаються органи державної реєстрації та центральної каталогізації, а також наукові бібліотеки, інститути науково-технічної інформації, наукові установи і навчальні заклади.

Відомі вітчизняні та зарубіжні бібліографознавці приділяють значну увагу використанню інформаційно-комунікаційних технологій в розвитку довідково-інформаційного забезпечення, наголошують, що активне впровадження в інформаційно-бібліографічну діяльність комп'ютерних технологій зумовлює поступовий перехід від бібліографічних показників у традиційному вигляді до БП нового типу, проблемно-орієнтованих баз даних тощо. Так, зокрема, Моргенштерн І.Г. пропонує копіювати БП методом сканування і включати їх в склад бібліографічних електронних ресурсів бібліотек. Той же автор зазначає, що для електронного середовища органічна й оптимальна в якості форми організації бібліографічної інформації бібліографічна база даних, яка подібно картотечі рухома, її легко доповнювати і вдосконалювати. На відміну від картотеки вона забезпечує багатоаспектний пошук, окрім того, доступ до неї можливий як всередині бібліотеки так і в віддалених сайтах і порталах незалежно від їхнього місцезнаходження [1, с.101]. Пономаренко Л.О., зав. відділу наукової бі-

бібліографії ДНІБУ ім. В.О. Сухомлинського, відзначає, що на сучасному етапі нові інформаційні технології дозволяють створювати новий тип БП на оптичних компакт-дисках із використанням мультимедіа, а також актуальність створення проблемно-орієнтованих БД. Разом з тим вона підкреслює, що незважаючи на активне впровадження комп'ютеризованих засобів, традиційні друковані бібліографічні видання зберігають своє значення, оскільки мають такі властивості, як оглядовість, можливість виявлення документів із суміжних галузей, не мають обмежень щодо використання у просторі і часі [2, с.170].

Важливе значення для розвитку бібліографознавства має класифікація бібліографічних посібників, що дозволяє науково обґрунтувати, систематизувати величезну кількість бібліографічної продукції, правильно в ній орієнтуватися та успішно управляти значним документально-бібліографічним потоком. Існує декілька варіантів класифікації бібліографічних посібників. Їх розробляли О.П. Коршунов, Г.М. Швецова-Водка та інші вчені. Автор підручника «Общее библиографоведение» І.Г. Моргенштерн відзначає, що люба класифікація бібліографічних посібників умовна, оскільки виникають нові види посібників, які не вкладаються в стару схему [1, с.104].

Види бібліографічних показників визначаються за різними ознаками: суспільним призначенням, особливостями об'єкта обліку, особливостями методів бібліографування.

У фондах нашої бібліотеки великою популярністю користуються галуzeві показники. Насамперед, це науково-допоміжний бібліографічний показник «Філологічні науки в Україні», який містить інформацію про публікації з усіх питань філології: мовознавства, літературознавства, фольклористики. Хронологічне охоплення матеріалу – 1978–1996 рр. Видання адресоване вченим-лінгвістам, літературознавцям, критикам, викладачам, аспірантам, студентам філологічних факультетів. Першою спробою зібрати і систематизувати літературу з питань освіти і педагогіки України стало видання показника літератури «Українська педагогічна бібліографія», перший випуск якого вийшов 1992 року. Всього в нашій бібліотеці є 9 випусків, які відображають літературу з теми за 1990–1998 роки та 15-й випуск – показник літератури, виданої в 2004 р. Видання здійснюють працівники бібліотеки Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова.

1968 року Державна історична бібліотека України розпочала видання щорічного науково-допоміжного показника «Історія України», в якому відображено бібліографічні описи книг, статей, інших друкованих матеріалів, опублікованих протягом вказаного в титулі року. Всього ми маємо 7 вип. за 1989–1998 рр.

1997 року Міжнародна асоціація українців і Національний комітет істориків України спільно з Інститутом українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України започаткували видання бібліографічно-реферативного бюлетеня «Українознавство», до якого включені публікації про історію та культуру України, надруковані українською та іноземними мовами в 1993 році. Це видання також є в нашій бібліотеці.

Окрім вказаних продовжуваних бібліографічних видань фонди бібліотеки наповнені окремо виданими тематичними показниками, мета яких – задовільнити інформаційні потреби користувачів бібліотеки з різних галузей знань. Розглянемо деякі з тих, що надійшли останнім часом. Насамперед, це «Репресії в Україні (1917–1990 рр.): науково-допоміжний бібліографічний показник», виданий Національною парламентською бібліотекою України 2007 року. Висвітлено репресії радянської влади щодо українців – в часи більшовицького перевороту 1917 року до брежнєвського періоду. Цінним для нас є те, що в показнику вка-

зані праці викладачів нашого університету – почесних професорів університету: В.А. Смолія, О.П. Реснта, І.А. Стасюка, професорів В.С. Прокопчука, І.В. Рибак.

Вагомим поповненням довідково-бібліографічного фонду нашої бібліотеки є видання науковців Російської національної бібліотеки (м. Санкт-Петербург) – «Краеведческая периодика России (1992–2010) : материалы к библиографии краеведческих периодических и продолжающихся изданий Российской Федерации. – Спб, 2010», Національної парламентської бібліотеки України – «Метабібліографія України (2007–2008) – К., 2010» та ДНІПБ України ім. В.О. Сухомлинського – «Сучасні технології в освіті : реком. бібліогр. покажч. – К., 2005», а також біобібліографічні покажчики з серій: «Видатні педагоги світу», «Академіки АПН України», «Ювіляри АПН України».

З кожним роком збільшується поповнення бібліотечного фонду власними виданнями. У практиці роботи наукової бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка важливе місце займає укладання бібліографічних посібників про діяльність навчального закладу. Вони характеризують науково-педагогічну діяльність університету і мають велике значення для створення праць з його історії.

Найбільш поширеним стало укладання персональних бібліографічних покажчиків про життя й діяльність педагогів університету, які виходять в серії «Постаті в освіті і науці», присвячені першому ректору нашого навчального закладу І.І. Огієнку, колишньому ректорові І.В. Іваху, докторам наук І.М. Конету, П.І. Свідеру, професорам П.С. Каньосі, Г.П. Ткачук, Є.І. Сохацькій, М.А. Печенюк та іншим. Ця серія розкриває науковий доробок вчених, подає бібліографічні відомості і літературу про їх життя та діяльність і виконує ряд важливих функцій: інформаційне забезпечення потреб користувачів, відображення стану розвитку науки, освіти і практики навчального закладу, сприяння проведенню наукових досліджень. Головними елементами структури випусків цієї серії є передмова, вступна стаття про життєвий і творчий шлях вченого, література про нього, покажчик його друкованих праць, допоміжні покажчики та зміст. Біобібліографічний покажчик – не лише штрих до творчого портрету науковця, але й цінний матеріал до історії становлення і розвитку університету, його наукових шкіл. В підготовці персональних покажчиків до друку беруть участь бібліотечні працівники всіх підрозділів бібліотеки. На сьогоднішній день вийшло 16 випусків цієї серії. З метою підготовки персоналу бібліотеки до цієї роботи працівниками науково-бібліографічного відділу було проведено семінар, на якому детально опрацьовано рекомендації та поради щодо підготовки до друку даного виду покажчика.

За бібліографічної підтримки бібліотеки видаються ще дві серії біобібліографій – «Видатні випускники Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка» (серію веде ректор, професор О.М. Завальнюк) і «Наукові школи університету» (серію веде науково-дослідний сектор, завідувач – доктор фізико-математичних наук, професор І.М. Конет) [3, с.83].

З 2003 року бібліографи нашої бібліотеки започаткували серійні випуски «Бюлетеня з проблем вищої школи». Це щорічне видання, до якого включена поточна бібліографічна інформація за рік, яка надходить до бібліотеки. Покажчик містить матеріали з таких питань: нормативні документи з питань вищої освіти, Вища атестаційна комісія України, Вища освіта і Болонський процес, загальні питання вищої освіти, навчання і виховання у ВНЗ. До бюлетеня включено також розділ «Наукові праці викладачів університету», який містить перелік публікацій науково-педагогічних працівників закладу, що вий-

шли друком впродовж року у різноманітних виданнях. Публікації згруповано за такими типами видань: наукові видання, монографії; науково-популярні та науково-інформаційні видання; збірники наукових праць; підручники та навчально-методичні посібники; методичні розробки. Протягом 2003–2011 рр. вийшло друком 8 випусків бюлетеня. Видання має довідково-інформаційний характер і призначене для широкого кола науково-педагогічних працівників, студентів та інформаційних служб.

Вагому роль в забезпеченні інформаційних потреб різних категорій користувачів виконує краєзнавча бібліографія. Важливим джерелом вивчення краєзнавчих питань є фонд краєзнавчої літератури, фонд рідкісних видань, наукові праці викладачів університету. Інформування про наявні видання здійснюється через зведений краєзнавчий каталог бібліотеки університету, картотеку наукових праць викладачів університету, під час демонстрації книжкових виставок та оглядів. Вагомим внеском в організацію краєзнавчої роботи є видання бібліографічних покажчиків.

Насамперед, це науково-допоміжний ретроспективний покажчик «Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета (церковно-го историко-археологического общества) (1876–1916): зведений каталог і покажчик змісту», підготовлений до друку директором бібліотеки, професором В.С. Прокопчуком і зав. відділу рідкісних видань Н.Д. Крючковою. Покажчик розкриває зміст всіх 12-ти випусків «Трудов...», які представляють історію, етнографію, топонімію, церковну статистику та хроніку, бібліографію того часу і є цінним джерелом вивчення історії, теорії та методології дореволюційного подільського краєзнавства, базою фактів для написання третього варіанта історії міст і сіл краю в нових історичних умовах. За змістовно-територіальними зв'язками відображених документів це краєзнавчий покажчик.

Науково-допоміжні ретроспективні посібники представлені також такими покажчиками: «Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (1918–2008)», виданий до 90-річчя навчального закладу у вересні 2009 р., підготовлений колективними зусиллями ректора університету, професора О.М. Завальнюка та працівників бібліотеки і відображає бібліографію праць з історії становлення і розвитку найдавнішого на Поділлі навчального закладу (всього 1608 позицій) та «Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (1920–2009) : бібліографічний покажчик змісту», виданий 2010 року, в якому відображена бібліографія праць вчених університету з питань історії, теорії, педагогіки і методики від часу заснування закладу в 1918 р. і до 2009 р. (всього 3787 позицій). Обидва покажчики мають складну структуру, яка включає в себе вступ та іменний покажчик, який відображає зміст наукових праць авторів та біографічні відомості про них і значно полегшує пошук інформації.

2005 року з ініціативи директора бібліотеки започатковане видання «Календаря знаменних і пам'ятних дат університету». Календар популяризує імена працюючих викладачів, ветеранів університету, відомих громадсько-політичних і культурно-освітніх діячів України, причетних до створення та функціонування найдавнішого навчального закладу Поділля, 95-річчя якого буде відзначатися 2013 року, привертає увагу студентської молоді до важливих подій університетського життя. Видання дає хронологічний перелік визначних дат університету, ювілейних дат викладачів, розкриває їх науковий доробок. 2011 року виходить друком сьомий випуск календаря на 2012 рік.

Поряд з традиційними друкованими бібліографічними виданнями використовуються в практиці нашої роботи новітні інформаційні продукти та послуги: створено веб-сайт бібліотеки, на якому розміщується інформація про

нові бібліографічні видання, для загального користування виставляються тексти цих видань як електронний ресурс. Формується електронний каталог, сформована база даних «Періодика», яка відображає понад 300 фахових періодичних видань України та Російської федерації, а з 2011 року містить аналітичні описи актуальних статей з різних галузей знань.

Таким чином, колектив наукової бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету намагається якомога повніше реалізувати свої інформаційні можливості у створенні бібліографічних покажчиків. Мета такої діяльності – інформаційно-бібліографічне забезпечення навчально-виховного процесу навчального закладу, наукових досліджень тощо.

Значні труднощі викликає припинення централізованого постачання літератури і бібліографічних покажчиків в тому числі. Адже, як відомо, безкоштовний обов'язковий екземпляр надходить тільки в 16 ведучих бібліотек України. Пропонуємо налагодити обмін бібліографічною продукцією між бібліотеками ВНЗ. Статус наукової бібліотеки зобов'язує бібліотечних працівників підвищувати свій професійний рівень, оволодівати новітніми інформаційними технологіями, навиками наукової роботи. Так як не всі бібліотечні працівники зайняті науковою роботою, на нашу думку, доцільно було б ввести в штатний розклад бібліотек ВНЗ посади наукових працівників з відповідною різницею у зарплаті.

Список використаних джерел:

1. Моргенштерн И.Г. Общее библиографоведение : учеб. пособ. для студ. по спец. «Библиотечно-информационная деятельность» / И.Г. Моргенштерн; науч. ред. Г.В. Михеева. – СПб. : Профессия, 2006. – 208 с.
2. Пономаренко Л.О. Теоретичні та практичні засади створення системи науково-бібліографічних документів із психолого-педагогічних питань у ДНІБ України ім. В.О. Сухомлинського / Л.О. Пономаренко // Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського. Вип. 1. Науково-інформаційне забезпечення освітньої галузі України. – К., 2008. – С. 160–172.
3. Прокопчук В.С. Наукова робота наукової бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / В.С. Прокопчук // Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського. Вип. 2. Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки і освіти: сучасний стан та шляхи розвитку. – К., 2010. – С. 80–86.
4. Справочник библиографа / науч. ред.: А.Н. Ванеев, В.А. Минкина. – 2-е изд., перераб. и доп. – СПб. : Профессия, 2003. – 559 с. – (Сер. «Библиотека»).
5. Фокеев В.А. Библиографическая наука и практика: терминолог. слов. / В.А. Фокеев ; науч. ред. Г.В. Михеева. – СПб. : Профессия, 2008. – 272 с.

В статье освещена роль библиографических указателей в обеспечении информационных потребностей пользователей, особенности издания библиографической продукции работниками научной библиотеки Каменец-Подольского национального университета имени Ивана Огиенка.

Ключевые слова: библиографические указатели, информационные потребности пользователей.

The role of the bibliographic lists as a means of meeting the users' need for information is elucidated in the article as well as the peculiarities of bibliographic products creation by the workers of the scientific library of Kamyanets-Podilskyi national university after I. Ohienko.

Key words: bibliographic lists, users' need for information.

Отримано: 14.02.2013